

З «ХАТНЯГА СПЕЎНІКА»: СТАНІСЛАЎ МАНЮШКА І ЯН ЧАЧОТ

Якое месца займаюць сярод амаль трохсот рамансаў і песень Станіслава Манюшкі «Песні з-над Нёмна і Дзвіны»? Чаму менавіта на арыгінальныя тэксты Яна Чачота і на яго апрацоўкі-пераклады вуснапаэтычных твораў Манюшка напісаў больш песень, чым на словы кожнага іншага мясцовага (і не толькі) аўтара, напрыклад, Адама Міцкевіча ці Уладзіслава Сыракомлі, паэзіяй якіх даражыў?

У 1840 годзе малады кампазітар вярнуўся з Германіі, дзе паспяхова скончыў навучанне ў рэктара Берлінскай пеўчай акадэміі К. Рунгенхагена. У часе вучобы Манюшка дасканала засвоіў жанр песеннай лірыкі, які ў аўстра-нямецкай культуры атрымаў назву Lied. Несучы ў сабе выяўленчы патэнцыял лірычнай паэзіі, нямецкія рамантычныя песні вызначаліся даступнасцю і свойскасцю. Разумовыя стандарты і стэрэатыпы, выпрацаваныя класіцысцка-асветніцкай эпохаю, яны пераадольвалі стыхійнай шчырасці і прастаты, адкрывалі сваё, народнае, непаўторнае.

Манюшка вярнуўся ў Беларусь з думкаю стварыць песні ў народным духу і з надзеяй, што тэкстаў для гэтага ці, так бы мовіць, песенных вершаў на радзіме ён знойдзе колькі трэба. Таму Чачотавы «Вясковыя песенькі...» з'явіліся вельмі дарэчы. Паэт і кампазітар нібы ішлі насустрач адзін аднаму: у прадмове да першага зборніка Чачот звяртаўся да «землякоў, знаёмых з музыкаю», каб яны «аздобілі якую-небудзь з тых песенек нотам!». Манюшка імкнуўся да стварэння «цыкла мелодыяў, якія адлюстроўвалі б мясцовы характар люду і былі б выяўленнем забаваў, абрадаў і звычаяў народа».

Каб «пашыраць репертуар краёвых песень», Манюшка змясціў у «Tygodniku Petersburgskim» праспект свайго зборніка песень для аднаго голасу ў суправаджэнні фартэпіяна, якому даў змястоўную і шматзначную назву – «Хатні спеўнік». «З таго часу, – пісаў ён у праспекце, – як у цывілізаванай Еўропе пачалі з вышэйшага пункту гледжання ставіцца да музыкі і ацэньваць яе не толькі як мову, што перадае пэўную думку і пачуццё.., але яшчэ як выяву пэўнай мясцовасці, нацыянальнага характару народаў, самыя выдатныя мастакі пачалі выяўляць і распрацоўваць гэтае радовішча невычэрпнай гармоніі... Не прэтэндуючы на вышэйшы ў музыцы талент, але заахвачаны ласкавым, а можа, вельмі паблажлівым успрыманнем, якое мае першыя апублікаваныя музычныя спробы змаглі выклікаць, я асмельваюся, наколькі мне дазваляе мой талент, пашырыць репертуар краёвых песень...».

У першы «Хатні спеўнік», што выйшаў з друку ў канцы 1843 года, Манюшка ўвёў тры «вясковыя песенькі» Чачота – дзве («Ах, далека...» і «Што там за кветка...») з першага зборніка фальклорных запісаў паэта «Piosnki wiesniacze z nad Niemna» (1837) і адну («Ой, бярозка міла...») са зборніка «Piosnki wiesniacze z nad Niemna I Dzwiny» (1839). Выхад з друку

«Хатняга спеўніка» падштурхнуў вядомага пісьменніка Юзэфа Крашэўскага напісаць, што «нічога падобнага ў нас яшчэ не было», і выступіць з вітальнай рэцэнзіяй на «Спеўнік», а таксама паклаў пачатак ці, можа, ажывіў перапіску кампазітара з паэтам, поўную ўзаемазацікаўленых творчых прапановаў. Плёнам іх супрацоўніцтва, сутворчасці сталі 22 «вясковыя песенькі» у «Хатніх спеўніках».

З тысячы тэкстаў «вясковых песенек», узноўленых Чачотам па-польску, Манюшка адабраў дваццаць адзін. Гэта – своеасаблівы дзённік (нататнік) кампазітара, яго музычны сшытак лірычных замалёвак беларускага вясковага жыцця. Тут пададзеныя розныя бакі гэтага жыцця: вяселле, жніво, вайна, сіроцтва і іншае. Героі песень – не толькі людзі, але і беларуская прырода, адухоўленая і ачалавечаная («Гай шуміць...», «Дуброва», «Ой, бярозка міла...»), і нават звяры і птушкі («Мядзведзік», «Салоўка», «Вандроўная пташка»). Таму не дзіва, што, апіраючыся на шматвякавы вопыт народнага музіцыравання, кампазітар карыстаўся ў сваіх песнях прыёмамі, якія робяць іх інтанацыю зразумелай. Мы «чуем», як праз лясны гушчар прадзіраецца мядзведзь і як кукуе зязюля, «бачым», як пад вясновым сонцам луг пакрываецца дываном кветак і як ападае восенню лістота з бярозы, а таксама ўлоўліваем вуркатанне калаўротка, квінту лірніка ды многія іншыя галасы і барвы – такія заўсёдныя і такія радасна пазнавальныя для вяскоўца на яго зямлі.

Свойскасць, закладзеная Манюшкам у назву зборнікаў, дае ключ для выканання гэтых песень – шчырага, без пафасу. Залучаючы слухачоў не ў сведкі, а ў саўдзельнікі падзеяў, Манюшка, як і Чачот, дае магчымасць не толькі ўбачыць свой край і сябе, але і здзівіцца: «Як жа я не заўважаў гэтага раней?» Звычайнае, звыклае ператворанае натхнёным майстрам у надзвычайна цудоунае.

З Чачотам Манюшку збліжаў адзін аб'ект любові – беларускі мелас. У часе працы над «Хатнім спеўнікам» кампазітар, як сведчаць сучаснікі, выяўляў нястомную цікавасць да народных мелодыяў. Пра гэта ведаў яго бацька і ў лісце да сына даў падрабязнае апісанне «Лявоніхі» і спеваў, якія назіраў і слухаў у наваколлі Радкаўшчыны.

Пачутае, спазнанае, падсвядомае – шмат што з гукамі дзяцінства – не так уваходзіла ў творы Манюшкі нейкімі фрагментамі, як раскрывалася натуральна, бо было сваім і па-свойму ўспрынятым.

Ствараючы песні на польскамоўныя тэксты Чачота, Манюшка ішоў тым самым шляхам, што і Чачот, – пераводзіў іх з фальклорнага стану ў акадэмічны. Асваенне або, дакладней, выяўленне праз сябе народных мелодыяў свайго краю (найперш мінскай правінцыі, дзе нарадзіўся) Манюшка здзяйсняў на высокапрафэйным узроўні. Самае істотнае ў гэтых песнях, відаць, тое, што можна назваць паглыбленнем драматургіі вершаванага тэксту. Праз вылучэнне ці падкрэсліванне інтанацыйна важных

момантаў яны станавіліся песнямі, якія нясуць у сабе генетычную памяць беларускай народнай асновы, жыццятворнай для нашых продкаў, але не спаўна яшчэ ўспрынятай намі...

Выдаючы свае «Вясковыя песенькі...», Чачот марыў пра час, калі яго творы, узятыя ў беларускага народа, будуць пакладзеныя на музыку і ў абноўленым стане вернуцца да свайго першастваральніка. Сёння гэта ўжо – рэальнасць.

Віктар СКАРАБАГАТАЎ,
Уладзімір МАРХЕЛЬ,
Ганна КАРЖАНЕЎСКАЯ